

Amed Gökçen: Ezidiler O “Y” Harfi Yüzünden Hep Katliama Uğradı

Posted on 04/06/2017

Ezidiler neden binlerce yıl katliama uğradı? Türkiye’den neden göçtüler? Yüzlerini güneşe neden dönüyorlar? Türkiye’de kalmaları mümkün mü?

İŞİD, Irak’ta Ezidilerin yoğun olarak yaşadığı Şengal’e saldırısının ardından onbinlerce Ezidi göç yollarına düştü.

Bir bölümü Irak’ın farklı illerine, bir bölümü Rojava’ya sığınırken binlercesi de Türkiye’ye geldi. Silopi, Midyat, Viranşehir gibi yerlere dağılan Ezidilerin akıbeti henüz belli değil.

Peki Türkiye’de son göçten önce sayıları yaklaşık 500 kişiye düşen ve nasıl yazılacağı konusunda bile tartışma yürütülen Ezidileri ne kadar tanıyoruz?

Türkiye’de Ezidiler üstüne en kapsamlı çalışmayı yürüten Bilgi Üniversitesi Tarih bölümü öğretim üyesi Amed Gökçen ile söyleşi.

Nilay Vardar: Hala Yezidi demekte ısrar edenler var.

Amed Gökçen: Yezidi kelimesinin Ortadoğu’da çok ciddi bir negatif algısı var. Hasan ve Hüseyin’i öldüren Yezid Bin Muaviye’den kaynaklı özellikle Aleviler, Şiiler ve bir kısım Sünni toplumu arasında Yezid bir hakaret, küfür olarak söyleniyor. Sırf “Y” harfi yüzünden bu insanların binlerce çocuğu öldürüldü. Evliya Çelebi de “Kerbela’nın intikamı alındı” derken bundan bahsediyor. Çünkü Osmanlı’daki temel fikir de günümüzdekinden pek farklı değildi. Bunlar Yezid’in soyundan geliyor. Bu insanların bir şekilde İslam içerisine çekilmesi lazım

diye düşünülüyordu. Oysa Ezidilerin bununla hiçbir alakası yok.

Peki, 12. yy Ezidiliğin doğuşu olarak veriliyor. Bu doğru mu?

Öncelikle Ezidileri bir millet olarak tanımlayacağız. Ezidi doğuyorlar, Ezidi olamıyorlar. İnsanlar Ezidilikten çıkabilir ama Ezidiliğe giremezler.

Bu 12. yüzyıl tarihlendirmesi araştırmacılar tarafından ortaya atılmış bir tanım. Zaten Ezidilerle ilgili her şeyi dışarıdakiler tanımlıyor. Çok pasif bir halk. 1900'lerin başına kadar göçebe yaşamışlar. 1970'e kadar okuma yazmayı yasaklamışlar ama bunu tüm Ezidiler için genellemek lazım. Kendilerine ait devletleri, askeri gücü olmamış bir halktan bahsediyoruz. İçine kapalı yaşıyorlar.

Şeyh Adi b. Misafir 12. yüzyılda Laleş'e gelip Ezidiliği diğer dinler gibi sistemli bir hale getirdi, belli değişmez ilkeler kurallar koydu, kast sistemini belirledi gibi matematiksel bir şekilde düşünüyoruz.

Ama gidip Ezidilere sorsanız tarihlerinin başlangıcını Adem'den de önceki bir zamana dayandıracaklar. Çünkü onlar bir ruhtan, bir melekten doğduklarına inanıyorlar.

Ezidiler 72 katliamdan geçtikleri sonuncusunun da 73. katliam olduğunu dillendiriyor. Neden bu kadar katliama uğradı bu halk?

72 katliamın hepsinin hangi tarihlerde olduğunu bilmiyoruz. Ama faillerini biliyoruz. Ortadoğu'daki herkes. Kürtler, Araplar ve Türkmenler. Ezidilere karşı uygulanan bu katliamda birleşmelerinin yegane sebebi Ezidi kültürünü tanımamaları. Yanlış bilmeleri ve onlar hakkında söylenen her şeye inanmaları. Ortadoğu'da yaygınlaşmış geleneksel bir Tanrı inancı var.

Bu yüzden de küçük inanış biçimlerini görmeyip, bütün dünyayı üç büyük inanç üzerinden değerlendirip onun dışındakilerden şüphe ediliyor. Niye peki? Kitabı yok, kibirli de değil, laf da etmiyor. Onların kitaba ihtiyacı olmayacağını, bunun büyük bir güç olabileceğini görmüyoruz. Kitabın varsa kutsalsın, yoksa kutsal değilsin. Genel algı bu şekilde.

Ezidiler de tek bir Tanrı'ya inanıyor. Tıpkı Müslümanlıkta, Hristiyanlıkta ve Musevilikte olduğu gibi. Oruç tutuyorlar, belli sevapları ve günahları var. Bazı gruplar için bu yasaklar fazla, bazıları için değil. Bazı gruplar horoz ve balık yer, bazıları yemez. Bazı gruplar marul, lahana, karnabahar gibi içe kapalı hiçbir meyve sebzeyi yemez; bazıları geyik, ceylan gibi dağda yaşayan hayvanları yemezler.

Diğer dinlerle en büyük farkları melekleri anlatış biçimleri. Bu farklı anlatım, "onlar kötülük meleşine inanıyor" gibi bir algıyla bu halkın binlerce yıldır katledilmesine yol açtı. İşte o melek Meleke Tavus.

Ezidilerle ilgili ilk aklımıza gelen güneş.

Bugüne kadar Ezidiler güneşe tapanlar olarak tanımlandı hep yanlış olarak. Ezidilerin ibadethanesi yoktur. Yüzlerini sabah akşam güneşe dönerler, ibadetlerini oraya yaparlar çünkü onun bir vekil olduğunu düşünürler. Onun Tanrı'ya seslerini ulaştırdığını düşünürler. Bu sadece Güneş için de geçerli değil, Ezidiler isterlerse Ay'a da dönük dua edebilirler. Onun için doğadaki her şey Tanrı'ya dönük bir iletişim ağı taşır. Birçok duasında havaya, suya, toprağa ve ateşe hürmet ederler; biz bunların hiçbirini dikkate almıyoruz.

Hac merkezleri Laleş. Şart olmasına rağmen Laleş'e çok fazla insan gelip hacı olmaz. Ziyaret ederler, zekatlarını verirler, ruhbanlarla konuşurlar, kendilerini biraz rahatlatırlar ve ülkelerine geri dönerler. Her Ezidi'nin bir tane Bısk Şeyhi vardır. Bu şeyh gelip senin saçını okşamayana kadar hiçbir şekilde erkek çocuğunun saçı kesilmez. Aslında bilinen ortalama dinlerden farkı yok, hacı olması lazım, belli bayramlar var, belli oruçları var.

Yazılı kitapları yok, dualar sözlü olarak çocuklara öğretiliyor. Yakın zamana kadar dini bir okul da Şengal’de vardı, artık muhtemelen yok. Dualarını da şöyle bitirirler, beni duyan ve duymayan, benim yanımda olan ve olmayan herkese sen şefkat göster ve bizi de buna dâhil et.

Ayrıca Ezidi dini ve kültürel yapısını değerlendirirken önemli bir noktayı da göz ardı etmememiz gerekir; artık tek bir çatı altında birleşmiş bir Ezidilikten bahsetmemiz mümkün değildir. O sebeple herhangi bir gelenekten bahsederken onun hangi bölgeye ait olduğuna ayrıca bakmamız bir gerekir.

Şu anda nerelerde yaşıyorlar?

Şu anda dünyadaki nüfuslarının bir milyona yakın olduğu söyleniyor. Bu sayı gittikçe düşüyor. Türkiye’de 400-500 kişi yaşıyor. Diyarbakır’da, Batman’da, Urfa’da Mardin’de varlar. Genelde köylerde ve ilçelerde yaşıyorlar. Suriye’de birçok yere dağılmış 30-40 bin Ezidi var. Irak’ta dünyadaki Ezidilerin yarısı yaşıyor. Duhok, Musul ve Zaho arasında yaşıyorlar. Dağlık bölgelere de yayılmış durumdadır. Ermenistan’da da 40-50 bin civarı güçlü bir nüfusa sahipler. Gürcistan’da, Moskova’da ve Sibiry’a da yaşıyorlar. Bunun dışında Avrupa’da da güçlü bir Ezidi nüfus var. Almanya merkezli bir dağılım var. Hollanda, İsveç ve İsviçre’ye gidildi. Son yıllarda Amerika’ya da göç var. Irak son yıllarda tüm Ezidilerin merkezi haline gelmişti. Tüm Ezidileri birleştiren, buluşturan, kendilerini tanımalarını sağlayan bir bölge olmuştu. Ama onun dışında bir merkezleri yok.

Tüm Ezidiler kendisini Kürt olarak tanımlıyor mu?

Irak’ta dinsel nedenlerle kendilerini Kürt olarak kabul etmeyen çok küçük bir grup var. Gürcistan ve Ermenistan’da hatırı sayılır bir nüfusa sahip Ezidi gurubu kendilerini Kürt olarak kabul etmiyorlar. Çünkü onların algısında Kürtlük eşittir Müslümanlık. “Biz Müslüman değiliz. Bizi Kürtlerle ortaklaştıran tek şey konuştuğumuz dil” diyorlar.

Türkiye'den ilk kaçış ne zaman başlıyor?

Resmi kaçış 1877-78 Osmanlı Rus savaşı ile başlıyor. İkinci göç soykırım zamanında 1915'te Doğu Anadolu'daki Ezidilerin bir kısmı Ermenilerle birlikte göç ediyor. 1924'te Irak ve Suriye'de sınırlarının çizilmesi var. Bu Ezidilerin resmi olarak dört parçada bulunmasına yol açıyor. Ermenistan, Irak, Suriye ve Türkiye. Sonrasında 1940-50 arasında Suriye'ye yeni bir göç dalgası başlıyor Türkiye'den. Suriye'deki Ezidilerin neredeyse tamamı Urfalı ve Mardinlidir. Ermenistan'dakilerin neredeyse tamamı Erzurum, Erzincan, Kars, Sivas. Şengal'dekilerin neredeyse tamamı Diyarbakırlıdır. Ezidilerin haritasında Xalitan dedikleri Batman'ın bir kısmı Mardin'in bir kısmı ve Diyarbakır'ın tamamını içeren bir bölge var. Mesela kendilerine Diyarbakırlı demezler "Xalitanlıyım" derler.

60-70 sonrası Türkiye'den Avrupa'ya yapılan göç furyasından Ezidiler de etkileniyor. Türkiye'de yaklaşık 100 Ezidi köyü var. Tüm Ezidileri bir yere toplasan, eski usul köylerle sadece bir iki köy dolar. Geri kalan 99 köyün tamamı Almanya'da.

Neden gittiler?

Bu insanlar tarihsel olarak hiçbir şekilde toplumun arasına karışmıyor. Hayvancılık veya tarımla uğraşıyorlar. Yetiştirdikleri hayvanlar veya ürünler alınmıyor. Alınsa bile beleşe denilebilecek seviyede alınıyor. Yaptıkları yenmiyor. Bu insanların buradan kaçmaktan başka bir şansları yoktu.

Peki sizce Şengal'den gelen Ezidiler Türkiye'de kalmak ister mi?

Ben Irak'a her gittiğimde gençler bana tek bir soru soruyor, Avrupa'da Ezidi ilticaları kabul ediliyor mu? Dolayısıyla, su anda Şengal'den Türkiye'ye gelen gençler Avrupa hayaliyle de geliyor olabilir. Orada hayat buluyorlar. O kadar basit bir şey ki aslında. Bizim normal hayatta yaşadığımız bir şeyi istiyorlar. Bir toplumun arasına girmek ve kaybolmak istiyorlar.

Tanınmamak, bilinmemek, işaret edilmemek. Avrupa'ya gidemeyecek olanlar ise kendi topraklarına geri dönmek istiyorlar. Ben kalacaklarını sanmıyorum.

Kürt hareketi Ezidilere insani yardım yapıyor, onları sahiplendi.

Meselenin özü sadece siyasetle çözülebilecek bir şey değil. Kürt siyaseti Ezidilerin katledildiğini bugün onlara kucak açılması gerektiğini görüyor olabilir. Ahmet Türk çıkıp özür diledi. Diyarbakır'da Ezidi konferansı yapıldı. Birçok olumlu gelişme var ama şu önemli, Türkiye'de kalan 500 Ezidi'nin hayatı hiç değişmedi. Hala aynı sıkıntıları yaşıyorlar. Yani bölgedeki belediyelerin birçok yardımları oluyor. Ama bu yeterli değil. Bu insanlar kendi topraklarına geri döndüklerinde Urfa'ya, Diyarbakır'a, Mardin'e. O zaman Kürtlerin kendi iç barışına ne kadar sahip olduğunu göreceğiz. Bu insanlar burada kendi inançlarını yaşadıkları zaman asıl sınavı göreceğiz.

IŞİD'in Irak'ta geleceğini nasıl görüyorsunuz?

IŞİD'a katliam yapıyorlar diye hapisten kaçmış bir yeri kontrol etmeye çalışan bir grup muamelesi yapıyoruz. IŞİD zaten oradaydı, 6-7 yıldır bir çalışma yürüyorlardı. Sadece Ezidilere değil, Hıristiyanlara da, Şiilere de düzgün bir pratikte İslam'ı uygulamaları için bildiri dağıtıyorlardı. Orada birbirinden farklı bir sürü grup var. Tarikatlar, Baasçılar, askeri ve nüfus olarak belli yer tutan söz sahibi aşiretler... Bunların IŞİD'le anlaşmaları mümkün değil. Şimdi bir koalisyon yapmış durumdadır ama bu koalisyon önümüzdeki yıllara kadar sürmez. Bu var olan gruplarla IŞİD arasında önemli iki fark var. Birincisi IŞİD tarikatları dahi kabul etmiyor, bu fikir kendi ortaklarıyla da arasının açılmasını sebep olacak. İkincisi, bu grupların hepsi bir siyasi çatı altından birleşebilirler ama IŞİD'in böyle bir siyaset yapma pratiği yok. Sadece küçük yerlerde belli şeyleri kontrol etmeye çalışıyorlar ama orası Halep'i Suriye'nin belli bölgelerini kontrol etmeye benzemez. Orası Irak, Irak'ı petrol rezervleri dolayısıyla ne Amerika, ne Avrupa, ne de Türkiye kolay kolay gözden çıkarır. Erbil'e iki adım yaklaştıklarında hemen nasıl hava saldırısı olduğunu gördük. Orada başka bir dünya var ve o

dünyanın da bir sürü bilinen ve bilinmeyen denklemleri var. Şu anda bu denklemler IŞİD'in etrafında olumlu bir şekilde ilerliyor. Dini ve siyasi anlayışlar sebebiyle ilk düşünmeye fırsat bulduklarında muhtemelen parçalanacaklar, şu anda düşünmeye fırsatları yok çünkü savaşıyorlar.

Kast sistemi

Ezidilik üç temel ayak üzerine kurulu. Şeyhler, pirlar ve müritler. Bu gruplar da kendi içlerinde farklı gruplara ayrılıyor. Bu kast gruplarının arasında evlilik yok. Nüfusun düşme sebeplerinden biri de bu. Bu gruplar dini bir kasttır ve bizim kafamızdaki kast sistemiyle karışmamalı. Yukarıdan aşağı bir kast değil, yatay bir kast. Bu gruplar içerisinde dini yapıyı bölüştürmüşler ve böylelikle sözlü olarak kuşaktan kuşağa yaşanılır olmasını sağlamışlar.

Birçok dini pratiği, evlilik, boşanma, vb. bir sürü resmi töreni şeyhler yürütür. Mesela müritler içindeki qewallar resmi müzik yapma hakkına sahip olan tek gruptur. Bunlar resmi törenlerde, bayramlarda, mezarlıklarda def ve kavaldan oluşan arkasında sesin de eşlik ettiği bir müzik yaparlar. Yakın süreçte gerçekten dua edecek qewal bulmakta zorlanabilirler. Çünkü toplamda 10-15 tane qewal kaldı.

Melek Tavus'un hikayesi

Ezidiliğin ortaya çıkışını bugünkü yapısını da anlatan en önemli hikayelerden biri. Meleke Tavus Tanrı'nın onu yaratan kişi olduğunu anlar ve ona biat eder. Sonrasında Tanrı ona der ki 'Sen bundan sonra benden başka kimseye secde etmeyeceksin. Tıpkı insanlar gibi meleklerle de sınavlar yapılacak. Sen benim yaptığım bütün sınavlardan geçtin. O yüzden dünyanın var olma sürecinde sen yardımcı olacaksın' diyor ve Tanrıyla birlikte cennete çıkıyorlar. Bir süre sonra Adem yaratılıyor. Tanrı herkesin Adem'e secde etmesini ister

Meleke Tavus da 'Ben senden başkasına secde etmem' der. İsyancı, günahkar melek durumuna düşer. Ve Tanrı onu cezalandırır ve Araf'a atar. Meleke Tavus Araf'ta 40 bin yıl ağlar gözyaşlarını biriktirir. Sonrasında Tanrı onun bu sınavdan da geçtiğini anlayarak onu cennete alır. Ve onu baş meleği yapar. Sonrasında Meleke Tavus o günün şerefine gözyaşlarıyla cehennemin ateşini söndürür. Dolayısıyla dünyada kötülüğün kökünü de kazar. Öteki tarafta cehennem diye bir yerde yanmayacağız, cennet diye bir yerde de mükafatlandırılmayacağız. Biz bunları dünyada yaratacağız. Biz öldüğümüzde dünyaya bir önceki hayatımızın sınavıyla geleceğiz.

Birçok Ezidi ve ruhban sınıf için öteki dünya yok. Fakat şöyle bir dezavantaj var. 13.yy'dan sonra elle tutulur bir kitapları olmadığı için herhangi bir dini tektipleşmeyi sağlayamamışlar ve birbirinden bağımsız birçok kültür oluşmuş. Ama Avrupa'da yeni çıkan bir kuşak cennet ve cehennemin var olacağına inanıyor.

Kaynak: bianet.org